Wprowadzenie

Książka jest próbą włączenia się w dyskusję dotyczącą nauczycieli wczesnej edukacji oraz, wciąż zbyt wolno zmieniającego się, modelu ich kształcenia. Jest próbą przełamania, ciągle dominującego zdaniem Doroty Klus-Stańskiej, postrzegania nauczyciela jako rzemieślnika – wykonawcę zewnętrznych modeli, pytającego jedynie „Jak to robić?”, zamiast „Po co?”, „Dlaczego?”, „Jaki to ma sens?” i zachętą do spojrzenia na nauczycieli jako twórczych autonomicznych profesjonalistów¹. Warto pamiętać, że z wizerunkiem tym walczył już Ryszard Więckowski, dla którego wprowadzenie terminu pedagogika wczesnoszkolna w miejsce obowiązującego wcześniej nauczania początkowego było zobowiązaniem do odejścia od formułowania zaleceń o charakterze instrumentalnym w miejsce, których powinny pojawić się teorie czy systemy teoretyczne, określające na podstawach naukowych racjonalne zasady działań pedagogicznych². Postulowana zmiana w myśleniu o nauczycielu pociąga za sobą konieczność stworzenia nowego modelu kształcenia zrywającego z tradycyjnym i krytykowanym sposobem polegającym głównie na wyposażaniu w instrukcje do nauczania. Książka jest efektem pracy kilkunastu autorów, reprezentujących różne środowiska naukowe, którzy przedstawiają w niej aktualne przemyślenia oraz wnioski z prowadzonych przez siebie badań.

Irena Adamek w rozdziale *Nauczyciel dziecka w kontekście zniewolenia i samostanowienia* podejmuje rozważania nad współczesnym wizerunkiem nauczycieli i modelem ich kształcenia. Podsumowuje je sformułowaniem podstawowego zadania, którym jest zdaniem autorki kształcenie umiejętności myślenia kategoriami przyszłości, pobudzanie ciekawości świata, uczenie elastyczności intelektualnej, zaś w konsekwencji zdobywanie nowej wiedzy i przystosowywanie się do nowej rzeczywistości, w której funkcjonuje szkoła. Tylko wtedy nauczyciel stanie się świadomym i krytycznym interpretatorem zarówno własnych działań edukacyjnych jak i otaczającego świata, zdolnym do

¹ D. Klus-Stańska, Wprowadzenie [w:] *Pedagogika wczesnoszkolna – dyskursy, problemy, rozwiązania*, D. Klus-Stańska, M. Szczepska-Pustkowska (red.), Warszawa 2009.

² R. Więckowski, *Pedagogika wczesnoszkolna*, Warszawa 1993.

podmiotowego stylu pracy, wolnym od zniewolenia spowodowanego realizacją narzuconych zadań, ustanowionych często bez jego udziału. Podobne stanowisko prezentuje Małgorzata Kamińska-Juckiewicz. W rozdziale *Blaski i cienie reformy programowej w edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej – postawy nauczycieli* wskazuje, iż przygotowanie nauczycieli do aktualnych zmian edukacyjnych jest nowym zadaniem i współczesnym wyzwaniem w edukacji elementarnej. Problematykę związaną z wizerunkiem nauczyciela porusza również Barbara Walasek-Jarosz. W rozdziale *Wybrane konteksty wizerunku nauczyciela wczesnej edukacji. Na podstawie badań nauczycieli i rodziców sześciolatków w Polsce* na tle refleksji nad wizerunkiem szkoły, wizerunkiem nauczyciela oraz specyfiką przemian społecznych w późnej nowoczesności eksponuje postrzeganie przez nauczycieli wczesnej edukacji kierunku kształtowania pożądanych cech dzieci dla nowoczesności. Z kolei Agata Jacewicz w tekście *Kształcenie nauczycieli edukacji elementarnej w Polsce i wybranych krajach europejskich* prezentuje kierunki zmian w kształceniu i doskonaleniu nauczycieli wczesnej edukacji. Analizuje aktualną sytuację w Polsce na tle wybranych państw europejskich. Szczególnie cenne wydają się tu opisane przez autorkę doświadczenia Finlandii, które doprowadziły do wysokiego prestiżu tego zawodu oraz wysokich osiągnięć edukacyjnych uczniów w tym kraju. W problematykę kształcenia nauczycieli wpisuje się również Dorota Kłodzińska. W kolejnym rozdziale *Prawodawstwo i oczekiwania społeczne jako determinanty różnorodności zadań podejmowanych przez nauczycieli ...czyli od wielkich słów do rzeczywistości* ukazuje, iż oczekiwania wobec procesu kształcenia nauczycieli jak i samego nauczyciela nie są jednoznaczne i łatwe do określenia. Autorka nieco przekornie spiera się w nim z ogólnie funkcjonującymi w społeczeństwie stereotypami na temat nauczycieli i ich pracy. Ciekawy tekst związany z problematyką kształcenia nauczycieli prezentuje Aleksandra Maj. W rozdziale *Rozwój zawodowy nauczycieli żłobków i przedszkoli w Reggio Emilia we Włoszech* odnosi się jednak nie do kształcenia studentów, ale do ustawicznego doskonalenia się czynnych nauczycieli. Wskazuje w nim, iż rozwój zawodowy w Reggio Emilia rozumiany jest jako nieustanny i niekończący się proces, będący nierozzerwalną częścią codziennej praktyki. Proces łączący się ściśle z intensywnym poszukiwaniem i badaniem, którego podstawą jest kolegalność, uczestniczenie i interakcje.

Rozdział Anny Szkolak *Kompetencje pedagogiczne nauczycieli wczesnej edukacji – relacja z badań własnych* rozpoczyna prezentację stanowisk dotyczących różnych kompetencji nauczycieli tego etapu kształcenia. Samo pojęcie „kompetencja” autorka definiuje jako *szczególną wrażliwość wyrażającą się w demonstrowaniu, na wyznaczonym przez społeczne standardy poziomie umiejętności, adekwatnego zachowania się oraz w przyjmowaniu na siebie*

odpowiedzialności za nie³. Jako harmonijną kompozycję wiedzy, sprawności, rozumienia oraz pragnienia⁴. W swoim tekście przedstawia wyniki badań diagnostycznych dotyczących zasobu kompetencji zawodowych (pragmatycznych, komunikacyjno – interpretacyjnych, współdziałania, kreatywności i informatyczno-medialnych) nauczycieli edukacji początkowej na poszczególnych etapach ich profesjonalnego rozwoju. Problematykę kompetencji nauczyciela podejmuje również Agnieszka Głowala. W rozdziale *Diagnoza dziecka w kontekście przekraczania progu szkolnego* wyraża pogląd, iż współczesne podejście do diagnozowania można określić jako holistyczne (zamiarem diagnozy jest opis wszystkich sfer osobowości danego ucznia i czynników etiologicznych ją kształtujących) i dynamiczne (diagnoza ma obrazować funkcjonowanie i historyczne zależności elementów struktury osobowości, widząc ją jako proces, jako całość, a nie stan). Do czynników tak rozumianej diagnozy autorka zalicza elementy diagnozy rozwojowo-genetycznej, środowiskowej, socjologicznej i pedagogicznej. Z kolei w rozdziale *Rozwijanie myślenia krytycznego przez filozofowanie z najmłodszymi uczniami* Anna Buła analizuje kolejną, niezwykle pożądaną u nauczycieli wczesnej edukacji, umiejętność rozwijania myślenia krytycznego dzieci. Zdaniem autorki doskonałą okazją do wspierania tej umiejętności jest filozofowanie prowadzone zgodnie z koncepcją amerykańskiego filozofa Matthew Lipmana. Zadaniem nauczyciela jest tutaj zachęcanie do myślenia, śledzenie procedur myślowych, pomoc w ich stosowaniu oraz ułatwianie procesów komunikacji w grupie. Nauczyciel nie modeluje treści filozoficznych poglądów uczniów i nie sprawdza ich zgodności z własnymi przekonaniami. Jego celem jest doprowadzenie do tego, by idee tworzone i wypowiedzane przez uczniów były coraz staranniej i coraz bardziej wszechstronnie badane podczas dialogu. O konieczności rozwijania myślenia, tym razem dywergencyjnego, przekonuję również w rozdziale mojego autorstwa *Rozpoznawanie i wspieranie kreatywności uczniów zadaniem nauczycieli wczesnej edukacji*. Myślenie to jest bowiem jedną z najważniejszych umiejętności sprzyjających kreatywności jednostki. Monika Wiśniewska-Kin w tekście *Edukacyjny potencjał metody przekładu intersemiotycznego – propozycja dla nauczycieli* docenia wartość tej metody, która pozwala na wspieranie wrodzonej dyspozycji dzieci do łączenia rzeczy odległych, do przenoszenia właściwości przedmiotów. Jednocześnie dostrzega trudności z właściwym wykorzystaniem tej metody w praktyce edukacyjnej. Wyraża zaniepokojenie zbyt częstym upraszczaniem i powierzchownością prowadzącą do zbyt łatwych rozwiązań metodycznych. Zachęca do rzetelnego zapoznania się z najciekawszymi podejściami do tej metody zawar-

³ Za: M. Czerepaniak-Walczak, *Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela*, Toruń – Poznań 1997, s. 87–88.

⁴ Za: B. Gołębniak, *Zmiany edukacji nauczycieli: wiedza – biegłość – refleksyjność*, Toruń – Poznań 1998, s. 145.

tymi w koncepcjach: Jana Polakowskiego, Alicji Baluch, Bożeny Chrzastowskiej i Wiesławy Żuchowskiej. Prezentuje również własne badania dotyczące działań przekładowych dzieci na przykładzie wybranych baśni. Również rozdział Anny Jakubowicz-Bryx *Poradniki metodyczne jako źródło wiedzy nauczycieli w edukacji wczesnoszkolnej* dotyczy kompetencji. Tym razem porusza problem kompetencji dydaktyczno – metodycznych niezbędnych do właściwego planowania i projektowania zajęć szkolnych. Podczas realizacji tego zadania nauczyciele systematycznie wykorzystują wybrane przez siebie poradniki metodyczne. Ponieważ ich wartość jest zróżnicowana zarówno pod względem merytorycznym jak i metodycznym autorka dokonała przeglądu poradników do czterech wybranych pakietów edukacyjnych (Wesoła szkoła, Już w szkole, Moja szkoła, Z Ekoludkiem w szkole). Niezwykle ważnym dopełnieniem problematyki kompetencji nauczyciela jest rozdział Krystyny Baranowicz *Nauczyciele i ich niepełnosprawni uczniowie w szkołach ogólnodostępnych*. Autorkę niepokoi fakt, iż wraz z pojawieniem się klas integracyjnych, włączających w proces edukacji dzieci niepełnosprawne, nie określono dokładnie, jak należy rozumieć „specjalne przygotowanie nauczycieli” planujących i realizujących proces dydaktyczny w takich grupach, jakie kompetencje składają się nań oraz gdzie i w jaki sposób można je uzyskać.

Kolejny wątek rozważań otwiera rozdział *Modele wychowania dziecka we współczesnym świecie – komunikat z badań* Marty Wyszynskiej. Autorka podkreśla w nim konieczność nieustającej refleksji nauczycieli na temat procesu wychowania, jego celów i skuteczności. Wskazuje na potrzebę stwarzania dzieciom optymalnych warunków rozwoju, przekazywania wartości, norm i zasad obowiązujących w życiu społecznym. Jest to szczególnie ważne i trudne w świecie globalizacji, licznych przemian społecznych, politycznych, kulturowych i gospodarczych. Zdaniem szwajcarskiego pedagoga Hansa Sanera pomiędzy wychowawcami, a dziećmi mogą powstać odmienne typy relacji opartych na podporządkowaniu, równoważności lub względnej niezależności. Na tej podstawie wyróżnił on trzy modele wychowania dziecka we współczesnym świecie: model wychowania bazujący na tym, czym dziecko „jeszcze nie jest”, model równości w relacji dziecka z dorosłym oraz model samowychowania dziecka. Preferencje nauczycieli wczesnej edukacji dotyczące tych modeli stały się przedmiotem badań przedstawionych przez autorkę. Z kolei Mirosława Cyłkowska-Nowak w rozdziale *Edukacja wczesnoszkolna w Japonii – przemiany programowe i organizacyjne* ukazuje obecny kształt edukacji i opieki wczesnodziecięcej w tym kraju. Analizuje zmieniające się koncepcje wychowania oraz kierunki rozwoju edukacji. Wynikają one z konieczności zaspokojenia zmieniających się potrzeb społecznych zwłaszcza z chęci wspierania młodych, pracujących zawodowo matek. Problematykę wychowania, tym razem w polskich przedszkolach, podejmuje również Joanna Sosnowska tekście *Wychowanie do samodzielności – rola nauczyciela wychowania przedszkolnego w kreowaniu*

otoczenia wokół dziecka. Autorka podkreśla, iż wychowanie do samodzielności jest procesem, jest drogą rozwoju indywidualnego, której przejście prowadzi, najpierw w wymiarze dziecięcym, potem dorosłym do zwiększania kontroli nad własnym życiem. Pierwsze przeżycia dziecka w tym zakresie stają się doświadczeniami bazowymi, punktem odniesienia do dalszej edukacji. Ogromna rola spoczywa więc na nauczycielach edukacji elementarnej. Dzięki ich świadomości i odpowiedzialnej postawie dziecko jest w stanie samodzielnie radzić sobie z wymaganiami stawianymi przez życie, najpierw w kontekście obowiązków szkolnych, a potem rodzinnych i społecznych. Z kolei Barbara Górecka-Mostowicz podejmuje ważny problem wychowania emocjonalnego dzieci w wieku przedszkolnym. W rozdziale *Kształtowanie rozumienia sfery życia uczuciowego przedszkolaków – nowe rozwiązania* wskazuje na konieczność wspomagania rozwoju inteligencji emocjonalnej rozumianej jako zbiór zdolności służących do odczytywania informacji emocjonalnych. Szczególnie ważne jest tu takie organizowanie środowiska przedszkolnego, aby stwarzało ono warunki do dekodowania emocji na podstawie analiz różnorodnych kontekstów sytuacyjnych oraz recepcji dzieł literackich, malarskich i muzycznych. Tekst jest prezentacją wyników badań dotyczących pomiaru inteligencji emocjonalnej przedszkolaków w zakresie; spostrzegania, rozumienia i zarządzania emocjami. Małgorzata Głoskowska-Sołdatow w tekście *Sposoby motywowania uczniów do nauki stosowane przez rodziców i nauczycieli* dostrzega możliwości zachęcania uczniów wczesnej edukacji do podejmowania zadań dydaktycznych poprzez stosowanie różnych sposobów motywowania. Tekst jest prezentacją wyników badań, których celem było poznanie sposobów motywowania uczniów przez nauczycieli oraz skonfrontowanie ich z rodzajem motywacji przejawianym przez uczniów.

Swoiste podsumowanie rozważań nad współczesnym wizerunkiem nauczyciela wczesnej edukacji stanowi rozdział Ewy Arciszewskiej *Wczesna edukacja dziecka z perspektywy wybranych doświadczeń i badań studenckich*. Autorka prezentuje w nim wybrane, bardzo różne zakresowo relacje z obserwacji związanych z edukacją przedszkolaków i najmłodszych uczniów. To fragmentaryczny i subiektywny obraz widziany oczyma studentów. Autorka jest jednak zdania, iż rzeczywistości wychowawczej nie da się obserwować obiektywnie, a wszyscy badacze nadają jej subiektywne znaczenia.

Zdaniem Recenzenta – Janiny Uszyńskiej-Jarmoc książka dotyczy ważnego problemu z obszaru pedeutologii, pedagogiki przedszkolnej i pedagogiki wczesnoszkolnej i nie jest łatwą lekturą, bowiem wskazuje liczne problemy, konieczność przeprowadzenia zmian w określonych obszarach edukacji, zmusza czytelnika do refleksji, ale nie podaje jednoznacznych, gotowych rozwiązań i to właśnie stanowi o jakości tej pracy. Lektura zachęca Czytelnika do stawiania nowych pytań o obszary zaniedbań w teorii i praktyce wczesnej edukacji dziecka oraz o możliwości jej naprawy. Praca ta może być wartościową pozycją szcze-

gólnie dla studentów pedagogiki przedszkolnej i wczesnoszkolnej oraz dla nauczycieli praktyków. Wobec istniejącej w dotychczasowym dorobku naukowym nieustannej dyskusji na temat kondycji zawodu nauczyciela wczesnej edukacji i możliwości jej doskonalenia Autorzy tekstów starają się do niej włączyć, uważając, że problem zmiany podstawowej filozofii kształcenia nauczycieli, społecznych i pedagogicznych oczekiwań wobec nauczyciela wczesnej edukacji jest w polskiej polityce oświatowej bagatelizowany.

JOLANTA BONAR